

ӘОЖ 373.2
FTAMP 14.23.09

**ҚОЛ МЕН САУСАҚ МОТОРИКАСЫ АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕГІ
КЕМІСТІКТЕРДІ ЖОЮ ЖОЛДАРЫ**

А.Н. Кельдегулова¹, Б.И. Сәрсенбай¹

¹*М. Қозыбаев атындағы СҚМУ, Петропавл қ., ҚР*

**СПОСОБЫ УСТРАНЕНИЯ ДЕФЕКТОВ РЕЧИ
С ПОМОЩЬЮ МОТОРИКИ РУК И ПАЛЬЦЕВ**

Кельдегулова А.Н.¹, Сәрсенбай Б.И.¹

¹*СКГУ им. М. Козыбаева, г. Петропавловск, РК*

**WAYS OF ELIMINATION OF DEFECTS OF SPEECH
BY USING HAND MOVEMENTS AND FINGERS**

A.N. Keldegulova¹, B.I. Sarsenbai¹

¹*NKSU named after M. Kozybaev, Petropavlovsk, KR*

Аңдатпа

Осы мақалам арқылы менің жеткізгім келгені – тілінде мүкістігі немесе бірнеше ақаулығы бар балаларды қол және саусақ моторикасы арқылы емдеу немесе алдын – алу жұмыстарын жүргізу. Егер осы жаттығулар мен моторикалық жұмыстарды жүргізер болса бала тіліндегі кемістік азаяр еді. Жалпы графикалық диктант дегеніміз бұл объектінің схемалық бейнесі(ұяшықтарға сурет салу). Бұл балаларға кеңістік қиялын, көңіл-күйін, есте сақтауын, саусақтардың жақсы қозғалу дағдыларын, қозғалыстарды үйлестіруді, табандылықты дамытуды үйретіп қалыптастырады. Ал сөйлеу дегеніміз – бұл мидың көптеген бөлімдерінің келістіріліп біріккен әрекетінің нәтижесі. М.М. Кольцованың айтуынша және тіл кемістігі бар балалар мен жасөспірімдер физиологиялық институтының зерттеу нәтижесі бойынша баланың сөйлеу деңгейі саусақ қозғалыстарының қалыптасу дәрежесіне тікелей тәуелді екен. Сондықтан тіл мүкістігін жою үшін қол моторикасы және ұсақ моториканы жетекші орынға қоямыз. Дәл осы іс – әрекетіміз арқылы біз дефектология саласының маңызды да өзекті мәселесінің бірінің келенсіз жақтарын жоямыз. Америкалық ғалымдардың айтуынша балаларды кішкентай кезінен бастап аулада немесе жағажайда құммен көп ойнауына кеңес береді. Осы құммен ойнау арқылы оның миы, сөйлеу қабілеттері және қол – саусақ моторикасы дамиды. Осы моториканы пайдалана отырып, ауытқуы бар балалар ата – аналарымен бірге ауруды жеңуге мүмкіндік алады.

Түйінді сөздер: диктант, тіл, моторика, бала, қол.

Аннотация

В статье идет речь о проведении профилактических работ или лечении с помощью моторики рук и пальцев у детей с проблемами языка или множественными дефектами. Универсальный графический диктант – это схематическое изображение объекта (чертеж ячейки). Это формирует у детей пространственное воображение, настроение, память, навыки хорошего движения пальцев, координацию движений, развитие выносливости. И речь является результатом скоординированной совместной деятельности многих частей мозга. Согласно словам М.М. Кольцовой, по результатам исследования физиологического института для детей и подростков с нарушениями языка уровень речи у ребенка напрямую зависит от степени формирования движения пальцев. Поэтому мы ставим моторику рук и мелкую моторику на первое место, чтобы устранить языковое недоразумение. Благодаря этой деятельности мы устраняем негативные стороны одной из самых важных и актуальных проблем дефектологии. По мнению американских ученых, дети с раннего возраста советуют играть с песком во дворе или на пляже. Когда они играют с этим песком, его мозг, языковые навыки и пальцы рук развивают моторику. Используя эту моторику, дети, имеющие такого рода заболевания, вместе с родителями получают возможность ее побороть.

Ключевые слова: диктант, речь, моторика, дети, рука.

Annotation

In this article I want to convey: treatment with the help of hand and finger motility in children with language problems or multiple defects. If these exercises and motor works are performed, the defect in the child's language will be reduced. Universal graphic dictation is a schematic representation of an object (cell drawing). It forms children's spatial imagination, mood, memory, skills of good finger movement, coordination of movements, development of endurance. And speech is the result of coordinated joint activity of many parts of the brain. M. M. according to Ringtsova, according to the results of the study of the physiological Institute for children and adolescents with language disorders varies depending on the level of speech in the child directly from the degree of finger formation. Therefore, we put hand motor skills and fine motor skills in the first place to eliminate language misunderstanding. Through this activity we eliminate the negative aspects of one of the most important and urgent problems of defectology. According to American scientists, children from an early age are advised to play with sand in the yard or on the beach. When you play with this sand, his brain, his language skills and his hand – finger motor skills develop. With this motor skills, children can deal with anomalies with the disease together with their parents.

Key words: dictant, speech, motility, children, arm.

Кіріспе

Қол мен саусақтар арқылы ұсақ моториканы жетілдіру – баланың дұрыс сөйлеудегі түзету жұмыстарының негізгі бағыттары бірі болып табылады. Ал сөйлеу дегеніміз – бұл мидың көптеген бөлімдерінің келістіріліп біріккен әрекетінің нәтижесі. М.М.Кольцованың айтуынша және тіл кемістігі бар балалар мен жасөспірімдер физиологиялық институтының зерттеу нәтижесі бойынша баланың сөйлеу деңгейі саусақ қозғалыстарының қалыптасу дәрежесіне тікелей тәуелді екен. Сондықтан тіл мүкістігін жою үшін қол моторикасы және ұсақ моториканы жетекші орынға қоямыз. Дәл осы іс – әрекетіміз арқылы біз дефектология саласының маңызды да өзекті мәселесінің бірінің келеңсіз жақтарын жоямыз. Америкалық ғалымдардың айтуынша балаларды кішкентай кезінен бастап аулада немесе жағажайда құммен көп ойнауына кеңес береді. Осы құммен ойнау арқылы оның миы, сөйлеу қабілеттері және қол – саусақ моторикасы дамиды. Осы моториканы пайдалана отырып, ауытқуы бар балалар ата – аналарымен бірге ауруды жеңуге мүмкіндік алады.

Кесте 1 Қолдар мен тілдер функциясының дамуының критерилік нормативі

Сөйлеудің және қол функциясының жас ерекшеліктері		
Жасы	Жүргізілетін жұмыстар	Сөйлеу белсенділігі (сөйлейтін сөз)
3 айлық		Еш қарым қатынассыз алдын ала өзімен сөйлесу: гуілдеу, нақты дыбыс жоқ
6 айлық		Сюжеттік мылқаулық негізгі құрылған, нақты анықталған
1 жыл	Бас бармақты 90 градусқа жылжытуға болады.	Толық артикуляциялық буындар Өзіндік сөздерді айту
1 жыл 6 ай – 1 жыл 7 ай 1–2 жас	Толық құрастырылған жаттығу – текше тұрғызылған. Ол текшелерді саусақтың ұшымен алады. Бір бірден алып 2 ден 6 ға дейін көбейтеді. Сөздерді анық дыбыстауға үйрену	Сөйлеуді қалыптастырудағы негізгі ерекшелік: ересек адамға қаратпа ой тастап, объектіні шақырады. Ересектердің сөзіне белсенді түрде еліктейді. Сөйлемдерді күннен күнге көбейтеді. Сөз қоры 100–300 сөз (2 жастың соңына дейін)
2–3 жас	Кубиктерді (текшелерді) алдымен 3 саусақпен алу. Жәшікті ашып и барлық мазмұнды реттеу, бұрмалау. Құммен, сазбен	Сипатталған сөз пайда болады; сұраққа қалай жауап беруді біледі; көптеген нәрселерді еске түсіреді, әндердің соңдары

	ойнау. Қақпақтарды ашып, қайшыны қайталайды пайдаланып, саусақ арқылы бояймыз.
--	---

Ескерту: саусақ функциялары жеткілікті түрде дамыған кезде, текше екі саусақпен, шеттерінен тыс, баланың мидағы сөйлеу функциясын толығымен ашқанын болжауға болады.

Кесте 2

3– 4 жас	Ол саусақпен қарындашты ұстайды, бірнеше нысандарын көшіреді. 9 текшеден ғимараттарды жинайды және салады	Сөздік қоры 3–4 рет есеге көбейді. Кішігірім ертеке айтып үйренеді.
4–5 жас	Түрлі түсті қарындашпен сурет салу. 9 текшеден көп қылып тұрғызу. Бір реттен көп қағазды бүктейді. Қапшықтағы заттарды нысанға тигізеді, пластилиннен жасалған пішіндер (2–ден 3 бөлікке), аяқ–киімге арналған.	Сөйлеудің дыбыстық жағы толық үйреніп, есту және айтылу арқылы ерекшеленеді. Барлық жеке грамматикалық формаларды сіңірді.

Саусақтардың қозғалысы жақсарғаннан кейін, содан соң сөйлеу функциясының дамуы жалғасады. Неврологтардың қол саусақтарын үйретуі 6 айдан бастап қолдарына массаж немесе керісінше оның саусағы арқылы жасалады.

Ұсақ моторикалық соның ішінде қол моториканы дамытудағы тәсілдер

Жүргізілген бақылаулар, саусақтардың моторикалық дағдыларын дамытудың ең қарапайым әдістерінің ең тиімді екендігін көрсетті.

1. Пластинаның шарлары. Бала бұл жаттығуды толығымен орындамағанымен, келесі ештеңе жасалмайды.

2. Газетті, қағазды (кішірек, соғұрлым жақсы) бөліп тастаңыз.
3. Үлкен ағашты түйреуіштерді, розарлы моншақтарды ұстаңыз.
4. Пирамида құрып, жинастырып.
5. Монтессорилық жұмыстарды құрастыру
6. Түймешелерді басу
7. Түймелерді байланысына қарай босату
8. «Сәлем саусақ», «Кім келді?» ойындарын жүргізу

Мектепке дейінгі жаста білім алып, хат тану үшін қолдарды дайындау.

Ғалымдар, физиологтар егер бала 1,5–1,8 айлық кезеңде үш саусақты ұстамайтын болса, ол 2 жылға дейін мықтап ұстап қалады, сондықтан хатта қиындықтар болады дейді.

1. Балаға қолмен ұстап тұру үшін ыңғайсыз етіп жаттығулар жасаңыз:
 - * Толқындардың бейнесін салу
 - * Құстың бейнесін салу
 - * Күнді сәулелерімен бейнелеу
2. Қойларды, тікбұрышты фигураларды (терезелерді) суреттеу, шеңберлерден сурет салу.
3. Әртүрлі тәсілдермен қарындаш бен бояу арқылы сурет салу
4. Арнайы қағазға әшекей түсіріп, одан кейін қарапайым қағазға түсіру
5. Қайшылармен әртүрлі жұмыстарды жасау.

Жасөспірім мектеп жасындағы саусақтардың ұсақ моторикасын дамыту бойынша түзету жұмыстарының жүйесі.

Егер саусақтардың жақсы қозғалу қабілеті жеткіліксіз болса, мектептің алғашқы күндерінен бастап біз осындай құбылыстарды бақылай аламыз:

Гипотания: Қол жиылуының әлсіздігі

Гипертония: Қол жиілігінің мықтылығы

Макро және микрография: Бала қатаң тәртіпті көрмеген сәтте пайда болады.

Бұл жағдайда түзету жүйесін келесі бағыттар бойынша талқылаймыз:

1. Кинестетикалық праксистің дамуы (тұрақтылықты сақтау);
2. Динамикалық праксистің дамуы (бір қозғалыстан екіншісіне ауысу);
3. Іс қимылды ойдан құру.

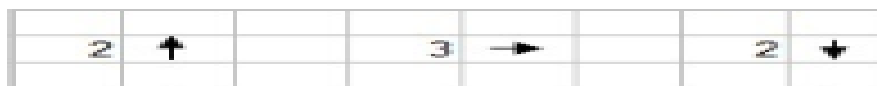
Тілді дамытуға арналған тағы да бір жаттығу түріне графикалық диктанттар жатады. Жалпы **графикалық диктант** дегеніміз бұл объектінің схемалық бейнесі(ұяшықтарға сурет салу).Бұл балаларға кеңістік қиялын, көңіл– күйін, есте сақтауын, саусақтардың жақсы қозғалу дағдыларын, қозғалыстарды үйлестіруді, табандылықты дамытуды үйретіп қалыптастырады. . Зерттеу үшін балаңыз әрқашан дұрыс жолды түзете алатындай етіп, торға жазылған ноутбукпен (жақсырақ үлкен), қарапайым қарындашпен және өшіргішпен отыруы керек. Графикалық диктантпен бір сабақтың ұзақтығы 20 минуттан аспауы керек. Графикалық диктанттың екі нұсқасы болады.

1. Балаға геометриялық үлгінің үлгісі ұсынылады және ұяшықтағы тор көздерге дәл сол үлгісін қайталауды сұрайды («Ұяшықтармен сызу»), содан кейін өзін-өзі сынау (әр сызықтың дәлдігі тексеріледі).

2. Жасөспірімдердің ойлаудың саны мен олардың бағыттары бойынша (солға, оңға, жоғарыға, төменге) әрекеттердің дәйектілігін жасауға болады немесе жасырады (бір уақытта көрсете және айтуға болады), бала жұмыс жасайды, содан кейін оның кескінін үлгімен салыстырады. Алғашқы тапсырмада жұмбақтар мен балалардың кімнің не нені бейнелейтін нақты бейнесі бар. Осы материалдарды пайдалану баланың көкжиегін кеңейтуге және оның эрудициясын арттыруға көмектеседі.

Үстіңгі бұрыштарына диктант бар параққа бастау үшін, жапсырмаларын қоюға – оң және сол бағытта болу керек. (бала осы ұғымдар білмейді, егер бар болса). Бұл баланы қай бағытта, қайда және қалай болатынын еске түсіру үшін, шатастырмау үшін қажет. Енді тапсырманы бастау қажет. Бір параққа соңында шығуы тиіс тұтас бейнесі бар. Бұл параққа жасалынатын нәрсе қарындашпен және өшіргіш арқылы сіздің балаңыз жаттығуын жасаумен кітапқа беру.Суреттің астында жоғары немесе төмен, солға оң жаққа көрсететін көрсеткілері бар. Көрсеткілердің жанында бір немесе бірнеше бағытта таяқтарды салу қажет екенін көрсететін сандар бар (көрсеткі көрсетілген бағытта қанша ұяшық жабылады). Алдымен, фигура бар, оның жанында бағытты көрсететін көрсеткі бар.

Мысалы: Көрсетілген тапсырмада (суретті қараңыз) Жаңа нүктелік кескін онда нүктеден 2 ұяшыққа дейін сызық салу керек,мсодан кейін 3 ұяшық оңға және 2 ұяшық төмен.

Сурет 1

Нәтижесінде сызба келесідей болады (суретті қараңыз)

Тапсырмалардағы көрсеткіштер (көрсеткілер мен сандар) біздің веб– сайттан солдан оңға қарай оқылуы керек екенін ескеріңіз.

Сурет 2

Суреттің жоғарғы жағында әрдайым диктацияны бастау үшін қанша тор көзді шетпен және жоғарғы жағынан шегіну керек екенін көрсетеді. Аталған жерде, мысалы: 9 ұяшықтарды шетінен солға қарай, жоғарыдағы 4 ұяшықтан шығарып тастаңыз. Осы сәтте сіз қалың нүкте қоюыңыз керек. Жақсы санауды немесе клеткаларды өз бетімен санауды білмейтін кіші балаларға көмектесу. Бастапқы нүктені орнатыңыз (осы сәттен бастап бала диктант астындағы сызықтарды жүргізеді).

Мысал ретінде Тасбақа графикалық диктантын алып көрейік:

Сурет 3

Қорытынды

Егер бала осындай графикалық диктанттар орындайтын болса, өзінің мүмкіншілігінен толық айырылуға мүмкіндік алады. Сондықтан ауытқуы бар балаға арналған жаттығулардың бірі әрі бірегейі – графикалық диктант болып табылады.

Әдебиет:

1. Т.А. Ткаченко «Развиваем мелкую моторику» Эксмо, 2013.
2. Ольга Новиковская «100 игр для развития мелкой моторики», 2017.
3. Наталья Володина «Развиваю мелкую моторику», 2017.
4. Олеся Жукова, Елена Лазерева «Умные игры для развития мелкой моторики», 2016.
5. В.В. Цвынтарный Играем пальчиками и развиваем речь. Санкт-Петербург, 1999.